

מהותה של תפילה ומהותו של זמן* 1

פרשת תולדות נפתחת בתפילתו של יצחק, אשר נענתה על-ידי הקב"ה. בפסוק נאמר (בראשית, כה, כא): "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו".

רש"י מבהיר בהקשר זה כי יצחק הרבה והפציר בתפילה. המונח "ויעתר יצחק" מבואר כלשון הפצרה וריבוי, כמו "נעתרות נשיקות שונא" (משלי כז), כלומר נשיקות השונא דומות למרובות והינן למשא, וכך "העתרתם עלי דכריכם" (יחזקאל לה).

עולה אפוא מן הדברים כי יש משקל וערך סגולי להפצרה בה', וכי יש עניין להרבות בתפילה. למקרא הדברים מתעוררת כמאליה השאלה: מדוע צריך להפציר ולהרבות בתפילה, וכי יש צורך לדבר על ליבו של הקב"ה ולהפציר בו כדי שיענה לצרכיו של האדם? וכי יש צורך לשכנע את הקב"ה באמצעות דיבור מרובה והפצרה חוזרת ונשנית, כרי שייעתר לתפילת המבקש?

יתרה מכך, מדוע בכלל נחוצה היא התפילה, וכי אין האלוקים יודע מראש את צרכי האדם? מטרת התפילה אינה יכולה להיות כדי לספר לה' על צרכי האדם, שהרי הדברים ידועים מראש לבורא עולם, שהוא עילת העילות וסיבת הסיבות לכל המתרחש בעולמנו. הקב"ה לא זקוק, כמובן, לבקשת הרפואה על-ידי החולה, כדי לדעת כי פלוני חולה הוא, וזקוק לישועה, שהרי החולי בא מלכתחילה מידי ההשגחה העליונה. אם מטרת התפילה היא לבקש רחמים, הרי שיש לתמוה, שכן מיסודות האמונה היא ההכרה כי עוני, מחסור, מחלות, חוסר הצלחה וכיו"ב אינם מקריים, אלא פרי ההשגחה העליונה, שהביאה דברים אלו על האדם, מכוח חשבון שמימי כולל של שכר ועונש. הכיצד ייתכן אפוא כי אדם יבקש מה' לבטל את מה שה' עצמו גזר עליו, על-פי המתחייב ממעשיו?

מכוח מה מבקש אדם הצלחה, ישועה ושפע אלוקי? הרי ממה נפשך: אם מגיע לו הדבר לפי ערך מעשיו - הרי שממילא יקבל זאת מאת ה', הנאמן לשלם שכר טוב ליראיו, ונאמן להעניש את עובדי מצוותיו. למה צריך לבקש את מה שמגיע ממילא על-פי דין?

ואם לעומת זאת לא מגיע דבר על-פי עקרונות של שכר ועונש - מה תואיל תפילת האדם?

* פורסם ב"סיני", כרך קלט' (תשס"ז) עמ' צג'.

1 להרחבה בסוגיה זו ראה אברהם וינרוט, ביטחון והשתדלות (פרקי יסוד), הוצאת פלדהיים, תשס"ו, פרק י.

המקור התורני לחיוב האדם להתפלל הינו הפסוק (דברים יא, יג): "לאהבה את ה' אלוהיכם ולעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם". ביחס לכך מציינת הגמרא במסכת תענית (דף ב, עמ' א)²: "איזו היא עבודה שהיא בלב? הווי אומר זו תפילה". תפילה היא אפוא עבודת האדם את אלוהיו - בליבו. ובכן, מה פירושה של עבודת אלוהים זו?

"המעביר" - לא זקוק לעבודה זו, שהרי, כאמור, הקב"ה אינו זקוק לבקשתו של האדם כדי לדעת מהן משאלותיו או כדי להשלימן. מדוע נדרשת אפוא עבודה שהמעביר לא זקוק לה? אין זאת אלא שזוהי עבודה הדרושה לאדם עצמו. ובכן, לעצמו לשם מה? ועיקר העיקרים, אם הדבר נחוץ לאדם עצמו, הכיצד נחשבת התפילה לעבודת ה'? האם ניתן לומר כי אדם עובד את אלוהיו, כמאמר חז"ל "איזו היא עבודה שהיא בלב? הווי אומר זוהי תפילה", כאשר הוא שואל מה' את צרכיו שלו, ומתמקד במאווייו האנוכיים ביותר? אדם מבקש להגשים את משאלותיו האישיות: פרנסה, שלום בית, הצלחה, זיווג, ילדים, חיים ארוכים, רפואה שלמה, וכל נושא הטעון מזור, הוא מתמקד בעצמו ובצרכיו, וזוהי עבודת ה'?

המהר"ל מפראג בספרו "נתיבות עולם", (נתיב העבודה פרק ג') משיב על שאלה זו ומבאר, כי כאשר מתייצב האדם בפני אלוהיו ושופך לפניו שיחו, יש בפנינו פעולה של הכרה עמוקה של האדם, כי הוא לבד אינו יכול להצליח להושיע את עצמו. האדם ניצב בשעה זו בפני אלוהיו וכל ישותו והווייתו שמוטים מעליו. הוא מכיר בחדלון כוחו ובאפסותו המוחלטת מול האלוהים, אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. בשעת התפילה, האדם מכיר בכך שחיים ורפואה, הצלחה, כבוד, שלוה ונחת - וחלילה מוות, חולי, מחסור ומכאוב - נתונים כולם בידי הקב"ה - והאדם הוא בטה"כ גרגר, אשר הרוח האלוהית נושבת בו וחרצת את גורלו, לשבט או לחסד. אכן, יש בידי האדם יכולת בחירה, והוא נזר הכריאה ותכליתה. כוחות עצומים לו לאדם. אבל, ההצלחה היא פרי סיעתא דשמיא ואם יעזבנו הקב"ה חלילה לרגע קט - יאבד סיברו. האדם נתון בידי הקב"ה בכל עצם הווייתו. ברגע אחד קטן, עלול האדם המוצלח ביותר לאבד חלילה את בריאותו או את חייו, או את היקרים לו מכל, או את מקור הצלחתו וקיומו, ואז אבדה תוחלתו באחת, והוא משול לחרס הנשבר, לאבק פורח ולענן יעוף. תחושה זו היא המפעמת בליבו של אדם הניצב בפני אלוהיו ומתפלל בכוונה. על כן, ברור כי על אף שאת צרכיו שלו הוא שואל, יש בכך משום עבודת ה' במובן העמוק ביותר האפשרי.

2 וכן מובא בתלמוד הירושלמי במסכת ברכות, פרק ד, דף ז, הלכה א.

האדם המתפלל גם מכיר בעובדה שהקב"ה מאזין לו, שומע לו, משגיח עליו ודואג לו. יש לו לאדם עם לדבר. יש לו אל מי לפנות³. הכרה זו כשלעצמה היא מעשה אמוני עמוק וחשוב, זוהי עבודת אלוקים צרופה - עבודה שבלב. בהתאם לכך מגדיר הרב וולכה את התפילה כהכרה של האדם, כי כל הקורה בעולמו אינו נובע מקשר סיבתי בין גורמים ומעשים טבעיים, לבין תוצאות מוכרחות ואוטומטיות, אלא יש אלוקות שהיא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות. ובלשונו של הרב וולכה בספרו "עלי שור" (עמ' שמ"ט):

"לפי מראה עינינו מתנהגים כל ענייני העולם על פי סיבה ומסובב: האדם עני מפני שאינו מוכשר למשהו; הוא חולה בגלל תורשה או וירוס; הוא אינו מצליח בלימודו מפני שאינו בעל כשרון. והנה, אנו צריכים לפעול בעצמנו לדעת (כלומר, ליצור בתוכנו את התודעה - ו. א), כי הכל תלוי אך ורק ברצון ה' יתברך ולא בסיבות גשמיות. תפילה מתנגשת עם חוק הברזל של "סיבה ומסובב", ובו אנו צריכים לפרוץ את המושכל הראשון הזה של הסיבתיות. מייד בהתחילנו להתפלל אנו צריכים להתרומם למבט של "למעלה מן הטבע". זאת היא עבודת התפילה."

הד לרעיון זה מצוי בדרשתו של אחד מאבות החסידות, המגיד מאוסטרהא, ר' יעקב יוסף בן יהודה, בספרו רב ייבי (דף כט, עמ' ב), המפרש את הפסוק (תהילים ג, ו): "אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני", בהתאם לדברי חז"ל במסכת סנהדרין (דף צז, עמ' א) כי שלושה דברים לאדם בהיסח הדעת והם: מציאה, עקרב (דהיינו האסון הבא עליו חלילה), משיח (דהיינו הגאולה שלו). ההסבר לכך שהגאולה של האדם באה בהיסח הדעת (בבחינת "ואישנה" - דהיינו אדם הישן כביכול ומסיח את דעתו מן הצרה הבאה עליו) נובע מכך כי:

³ ובלשונו הרב שלמה וולכה בספרו "עלי שור" חלק ב' בעמ' שמ"ח: "את השלמות שלנו אנו מחפשים. לא את הצלחתנו. ויסוד השלמות הוא האמונה. האמונה שלנו אינה אמונה "שיש ה'" - זאת אנחנו יודעים ביריעה גמורה. האמונה שלנו היא ודאות כזאת בלב בנוכחות הבורא והשגחתו עד שרואים את העולם ואת כל מאורע בעיניים של אמונה. הדרך להגיע לחיות זאת באמונה היא רק התפילה. בה אנו מתלמדים לפנות אל הקב"ה ככל החסר לנו, כי אין מישהו אחר בעולם שיוכל למלא את החסר לנו. וזוהי הרגשה דקה שצריך להחיות אותה שלוש פעמים ביום".

הרב שמחה זיסל זיו בספרו "חכמה ומוסר" חלק ב' מאמר א מציין כי התפילה היא צורך של האדם עצמו, להזכיר לעצמו ולשוות בעיני רוחו כי כל רגע ורגע מצוי הוא בכל דבר ועניין בידי ההשגחה העליונה.

"כשהאדם בדעתו ומחשב פעולות להנצל מן הצרה - אין לו ביטחון גמור בה' יתברך, ולכן אין לו עזר מה' יתברך, שה' אומר: כיוון שאתה רוצה להציל עצמך בפעולותיך, אין אני עוזר לך, ונראה איך אתה תוכל לעזור לך בעצמך. אבל כשהאדם מסיח דעת מן הצרה, ואומר: אני לא יודע כיצד להושיע את עצמי, אנא ה' הושיעני - אז עוזר לו ה' יתברך".⁴

כלומר, כאשר האדם חושב כי הוא מסוגל להניע דברים בעצמו, הרי שהקב"ה כביכול אומר לו: "תעשה לבד, ובוא נראה לאן תגיע". לעומת זאת, כאשר אדם מכיר בעובדה כי הוא במעשיו רק משתדל, אך לא קובע, ובמעשיו אין בסופו של יום כדי להביא להשגת התוצאה, אלא מה שנקבע בגזירת עליון אותו ישיג, הרי שהוא עומד ומתפלל. במצב דברים זה, נחלץ הקב"ה לעזרתו, בבחינת מי שאומר "משהגעת למסקנה כי לבד אינך יכול, ואתה פונה לעזרתי - הרי שאני אכן נחלץ לעזור ולהושיע".⁵

התפילה, בהקשר זה, מהווה אפוא מעשה נשגב המרומם את האדם לדרגות רוחניות נעלות, שבהן הוא ראוי גם ראוי. מצב הכרתי זה מזכה את האדם בגמול, שיתבטא לעיתים גם בהגשמת משאלתו.⁶ התפילה מועילה אפוא לאדם, גם אם

4 הדברים מקבילים לסיפור אודות ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, אשר אשה פנתה אליו במרי ליבה וביקשה כי יתפלל עליה. ר' לוי יצחק היתנה את תפילתו בכך שתפקיד "פריון נפש" בסכום גדול. האשה טענה כי אין בידה את הסכום האמור, ואילו ר' לוי יצחק עמד על דעתו. האשה הטיחה על כן, ואמרה לו: "אם אתה לא עוזר לי, אני אתפלל בעצמי, והקב"ה יעזור לי בלעדיך". לשמע הדברים הללו אמר לה ר' לוי יצחק: "את המשפט הזה חיכיתי לשמוע - עכשיו נושעת". על דרך זו גם באר לימים ר' לוי יצחק מברדיצ'ב את תגובתו הקשה של יעקב עת שאשתו האהובה רחל פונה אליו ואומרת לו "הבה לי בנים, ואם אין מתה אנוכי" (בראשית ל, א). חז"ל תמהים על תגובתו של יעקב "הכך עונים את המועקות?" והתשובה היא כי יעקב רצה שרחל תסמוך על תפילתה שלה.

5 הרב י. בייפוס בספרו "לקח טוב" על ספר דברים פרשת "עקב", מוסיף ומציין בהקשר זה כי כאשר אדם בוטח בזולתו וסומך עליו באופן מוחלט, הרי שציפיה זו יוצרת כשלעצמה מחויבות אצל מי שסומכים עליו.

6 רבנו יונה בפרושו לספר משלי פרק ג' מבהיר כי "הבוטח בה' ישוגב" מן הצרה - בשכר הביטחון, אע"פ שהייתה הצרה ראויה לכא עליו... והתקווה אצולה מן הביטחון הזה כי גם בהיות עוונותיו רבים ועצומים יקווה אל רחמי ה' כמו שנאמר (דניאל ט' י"ח) "כי לא על צדקותינו אנו מפילים תחנונינו לפניך", ונאמר (תהילים ס"ה, ג - ד) "שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו, דברי עוונות גברו מני, פשעינו אתה תכפרם"... וכן אם גברו עליו צרות ונכנע אל ה' מפניהם - יבטח על רחמי ה' כי ירחם עליו מפני צרותיו ומפני הכנעתו ומפני תקוותו אל ה'". כלומר, גם מי שחוטא ומצבו הרוחני חמור, הרי שעצם עמידתו בתפילה, אם היא אכן באה מלב מורתח, מרוממת אותו, ומציבה אותו במצב רוחני הראוי לישועת ה'. יפים בהקשר זה דבריו העמוקים של הרב חיים מוולאז'ין בספרו "נפש

היה בעל עבירה ובלתי ראוי לישועה, מכיוון שעצם התפילה בכוונה מזככת אותו, וזיכוכ זה עצמו יש בו כדי להושיע, שהרי הוא מרומם את האדם ומציבו בדרגה נעלה ומרוממה. בהתאם לכך, ברור לחלוטין מדוע יש צורך להרבות בתפילה, ולהעתיר אל ה', שהרי התפילה היא עבודה שבלב, שבה האדם מזדכך ומגיע למצב הכרתי מסוים ולדרגה רוחנית מסוימת. דברים אלו אינם באים בקלות ובמהירות, אלא רק לאחר השקעה של מחשבה מעמיקה - וגם לב.

בהקשר זה ראוי לשים לב לנקודה עיונית מרהיבה, ביחס לתפילת הכהן הגדול בצאתו מקודש הקודשים ביום הכיפורים:⁷ הגמרא במסכת יומא (דף עג ע"ב) מציינת כי הכהן הגדול היה מתפלל שלא תכנס לפני ה' תפילת עוברי דרכים, המבקשים כי בעודם בדרך לא ירדו גשמים. והדבר תמוה מאוד, שהרי לכאורה מדוע צריך בקשה מיוחדת של כהן גדול ברגע הנעלה ביותר, כדי לחסום את תפילתם של עוברי דרכים? הרי רבבות אלפי ישראל נצרכים לגשמים, עשרות מאמרי חז"ל הפליגו בנחיצותם של גשמים לעולם. האם ייתכן כי בגלל קומץ של הולכי דרכים, שלא נח להם להימצא בדרכים בשעת הגשם, היה הקב"ה מונע את הגשמים? אין זאת אלא כי אכן, כלל ישראל מבינים בשכלם, כי אם לא ירדו גשמים תתרגש עליהם צרה. אך בינתיים הם מצויים במצב של רווחה עקב גשמי השנה החולפת. על כן, תפילתם נעשית בכוונת המח, שאיננה יוצאת מלב מורתח וכואב. לא כן היא תפילתו של היחיד, עובר האורח, הספוג בגשמים עד לשד עצמותיו. הלה מבקש מכל לב כי הגשם ייפסק "לעת עתה" עד אשר יגיע לביתו בשלום. יתכן שצרתו לא כל כך גדולה, אבל התפילה נרגשת ובוקעת מן הלב. "ורחמנא ליבא בעיי" (ה' חפץ בליבו של האדם)!

התפילה מהווה נקודת איזון בין מוח לבין לב, והיא מבטאת רגש עמוק של האדם הזועק לישועה, ביחד עם הכרה בכך שהאדם אינו מסוגל, לבדו, להגיע

החיים", (שער א' פרק ט'): "ולכן בעת קריעת ים סוף אמר ה' יתברך למשה (שמות י"ד, ט"ו) "מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו" - רצה לומר שבהם תלוי הדבר, שאם הם יהיו בתוקף האמונה והביטחון ויסעו, הלוך ונסוע אל הים, בלא לירא, (הרי ש)מעוצם בטחונם, וראי יקרע (הים) לפניהם. או יגרמו ע"ז זה התעוררות למעלה, שיעשה להם הנס ויקרע (הים) לפניהם. וזהו שנאמר "לסוסתי ברכבי פרעה דימיתך רעייתי" - רצה לומר, כמו בסוסי פרעה, שהיה היפך מנהגו של עולם, שהרוכב מנהיג לסוס, ובפרעה וחילו הסוס נהיג את רוכבו.. כן דימיתך והמשלתך רעייתי - על זה האופן ממש, שאף שאני (ה') רוכב ערבות, עם כל זה כביכול אתה (האדם המתפלל) מנהיג אותי ע"י מעשיך, שעניין התחברותי (של ה') לעולמות הוא כפי עניין התעוררות מעשיך (של האדם) לאן נוטים". לעניין זה ראה בהרחבה בספרו של הרב י. גולדווסר, צרופה אמרתך, עמ' שכ"ה.

למחוז חפצו, בלא שההשגחה האלוקית תנחהו ותסייע בידו. ביטוי חד לדברים מצוי בגמרא במסכת נידה (דף ע, עמ' ב) בה מובא כי אנשי אלכסנדריה שאלו את רבי יהושע בן חנניה: "מה יעשה אדם ויתעשר?" השיב להם רבי יהושע בן חנניה: "ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה" שאלו אנשי אלכסנדריה: "הרבה עשו כן ולא הועילו?" השיב להם רבי יהושע בן חנניה: "אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו, שנאמר 'לי הכסף ולי הזהב'". שואלת הגמרא: מה בא רבי יהושע בן חנניה להשמיענו? מה החידוש בכך? משיבה הגמרא כי החידוש הוא: "דהא בלא הא לא סגי" - כלומר, בכך שאדם מרבה בסחורה - לא די, אלא צריך גם להתפלל.

הווי אומר, השגת הישגים דורשת תהליך מקדים, שבו אדם עמל ומשלב את העמל באמונה צרופה, כי לא כוחו ועוצם ידו הם שעשו לו את החיל הזה. שילוב זה כולל שני מרכיבים: השתדלות טבעית - ותפילה. **השתדלות טבעית** - ככלל, כדי שאדם יעשה חיל בעסקיו, עליו להרבות בסחורה.

תפילה - גם לאחר שהאדם חשב, הגה, תכנן, חידש, יצר, ואף התייגע, טרח ועמל ליישם, הוא צריך לעמוד בתחינה בפני קונו, כי עמלו יצליח בידו, כשהוא מתייצב בפני בוראו, ומבקש "רחמים ממי שהעושר שלו".

התפילה היא אפוא ביטוי מוחשי לאיזון הדרוש לאדם בין אמונתו לבין מעשיו, והיא השילוב העדין בין ההבנה כי מוטל על האדם לעשות, ואף לחוש סיפוק מהעבודה וממילוי החובות והצרכים, לבין ההכרה כי אחרי כל המעשים - לא המעשה של האדם הוא שקובע, אלא בסופו של דבר - הכל נגזר על-ידי הקב"ה, שאליו יש להתפלל, ובפניו ניצב האדם המבקש על נפשו - כגרגר מול האין-סוף.

"חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים" (משנה, ברכות, ה, ט). הרב שלמה וולכה, מתייחס לדברי רבנו יונה בספר היראה, לפיו מוטל על האדם לבוא לבית הכנסת, לשבת במקומו "ולא יפתח פיו עד שישהה מעט וישיב אל ליבו לפני מי הוא יושב, ומי שומע דבריו...". ביחס לכך מציין הרב וולכה: "... השוהה לפני התפילה דקה אחת ממש, ויושב בשקט על מקומו מרוכז בעצמו ובתפילה שהוא עומד להתפלל, יראה נפלאות איך דקה זו עשויה להשפיע על כל תפילתו.

אנחנו רדופים מאוד מקצב החיים המודרניים, שהכל צריך להיעשות במהירות ... לכן אפילו דקה זו של שהיה לפני התפילה עולה לנו במאמץ ובמאבק, אך אין לוותר עליה (עלי שור, חלק ב, עמ' שמט-שן).

והרוצה להתעשר ואץ בבוקר לעסקו אחרי תפילה חטופה ויבשה, מי יודע

איזו סיעתא דשמיא הוא גוזל מעצמו מפני שלא היה רגיל בתפילה מסודרת כציבור, במתינות, ורוב שימת לב".

משעמדנו על מהותה של תפילה, נעמוד להלן על משמעותו של הזמן שבו יש להתפלל בהיותו עת רצון לתפילה. בתפילת הימים הנוראים אנו אומרים: "אבינו מלכינו, תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך". מה פירוש הדבר? האם יש כביכול "מצבי רוח" אצל שופט כל הארץ, המכריע במשקל מדויק ע"פ מעשי האדם, חובותיו וזכויותיו? אם לא, מה פשר הדבר: שעת רחמים? וכי יש שעה של רחמים ושעה של כעס? יש שעה של רצון שבה עדיף לבקש בקשות ולהתפלל ויש שעה שאינה עם רצון? הזמן קובע? האם אכן יש דבר כזה שנקרא "בשעה טובה"? לכאורה שעה זה שעה - זו נקודת ציון של כמות זמן הדרושה לעשיית מעשים. אבל, מה טוב או מה רע בשעה שבה הדבר נעשה? אנו מתפללים עוד כי ה' יציל אותנו מן השעות הרעות. יש אפוא עניין של עיתוי!! מה פשר העיתוי הזה אצל שופט כל הארץ? מה הקשר בין זמן הפעולה לבין הפעולה עצמה?

הקשר האמור בין זמן הביצוע לבין הפעולה בא לידי ביטוי לא רק בנוסח התפילה אלא גם בהלכה הפסוקה ברמב"ם בהלכות תשובה (פרק ב' הלכה ו'):

"אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר, ומתקבלת היא מייד, שנאמר: "דרשו ה' בהימצאו (ישעיה נה, ו')."

כלומר, אדם שעושה תשובה בזמן המיוחד הזה של עשרת ימי תשובה - תשובתו מתקבלת מיד, מכיוון שה' נמצא כביכול קרוב ביותר אליו. לכן, התשובה בזמן הזה "יפה יותר". ונשאלת השאלה: מה פירוש הדבר שיש זמן מיוחד, שבו התשובה "יפה יותר"? מה הקשר בין הזמן שבו עושים את הדבר לבין התוצאה? לכאורה, ה' קרוב אלינו תמיד, בכל קוראינו אליו. מה יפה יותר בתשובה הזו עצמה כשהיא נעשית בזמן המיוחד הזה? ומהו המיוחד בזמן הזה? בדומה לכך מצינו כי הרמב"ם, שם בהלכה ז', מגדיר את יום הכיפורים כזמן של תשובה. וכך פוסק הרמב"ם:

"יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, הוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכול לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים."

כלומר, החובה לעשות תשובה ביוה"כ נובעת מכך שזהו "זמן תשובה"! ולכאורה, מה פירוש הדבר "זמן תשובה". האם התשובה אינה חובה תמידית המוטלת על האדם? מה משמעות הקשר בין הפעולה לבין הזמן שבו היא נעשית?

ה"שפת אמת" (אלול תרל"ד) הבהיר כך:
 "במנחה בשבת עת רצון. וכן בחודש אלול - ימי רצון.

כלומר, ה"שפת אמת" עושה הקבלה בין שעת רצון "רעווא דרעווין" - רצון הרצונות (זוהר, חב', פח', ב'), בשבת - עם תום השבוע, לבין "ימי רצון" של חודש אלול - תום השנה.

מה שנקרא "הרגע האחרון".
 ולאחר מכן שואל ה"שפת אמת":
 "והלא ה' יתברך - אין בו שינוי, והוא למעלה מן הזמן?!"

מה פירוש "עת רצון" - אצל ה', שהמונח זמן - לכאורה בכלל לא תופס לגבי ההנהגה שלו?
 זו לכאורה תמצית שאלתנו במשפט אחד!

ותשובתו של ה"שפת אמת" היא:
 "רק הפירוש, שהשינוי הוא בהזמן, שיש עת רצון, שהזמן יכול לקבל הרצון והשפע מהנקודה שלמעלה מהזמן."

כלומר, זמן הוא כלי ובית קיבול לפעולות של אדם מצד אחד, ולהשפעה השמימית מצד שני. אנחנו תמיד מבינים זמן במונחים של "זמן, מהירות, דרך". כלומר, אם אנו פועלים במהירות נתונה, הרי שבזמן נתון - נספיק דרך מסוימת. השאלה כמה דרך נספיק תלויה אם כן במהירות הפעולה שלנו - ובזמן המוקצב לכך.

בא ה"שפת אמת" ומכניס נתון נוסף: סיעתא דשמיא. השפעה אלוקית. והזמן הוא בית הקיבול לשפע האלוקי הזה.

וממשיך ה"שפת אמת" ומבהיר:
 "ובשבת קודש, שיש השפעה מה' יתברך לכל ימי השבוע - מתקשר הזמן - במה שלמעלה.
 וכן בחודש אלול, קודם התחדשות השנה החדשה.

ולכן, אז עת רצון שיכולים להתברך גם בעולם הזה כמה שלמעלה".

כלומר, הראיה שלנו את הזמן אינה נכונה, לא רק מכיוון שרואים אנו ככלי מדירה למעשינו בלבד, בשעה שהוא כלי לקבלת שפע אלוקי, אלא יש לראות דברים בראייה שונה גם בנקודה נוספת. מנחה בשבת אינה סוף שבוע – אלא: זהו הזמן לפני שמתחיל השבוע הבא, וההשפעה ממרום – לפני ששת ימי המעשה שלנו. זו הצידה לדרך הרוחנית שלנו ברגע שלפני (המילים האחרונות של המאמן – לפני שמתחיל המשחק). וכך גם חודש אלול. אין זה רק סוף השנה – אלא הרגעים שלפני השנה החדשה, שלפני ימי הדין. לכן, אלו זמנים שאדם נמצא בעולם הזה – אבל, הזמן מושפע בהשפעה אלוקית שלמעלה ממנו.

השעה הטובה – אינה "מצב רוח", או שינוי כלשהו אצל ה'. ח"ו. אבל, היא שינוי בכלי הקיבול שניתן בידינו, כי לכלי הזה יש מימד נוסף. השוני הוא בהשפעה האלוקית המיוחדת שהזמן הוא כלי הקיבול שלה. יש זמן שהוא מסוגל יותר לקבלת שפע אלוקי.

ההסבר מרהיב ועם זאת טעון הבנה נוספת: למה יש זמן השונה מבחינת מהותו מזמן אחר לתפילת האדם ולתשובתו אל אלוקיו? מדוע יש זמן שהוא מסוגל יותר לקבלת שפע אלוקי?

כדי לרדת לעומקה של נקודה זו נשתמש באמצעי המחשה. בגיליון השבועי (295) של הדפים המופצים בכתי הכנסת בשבת, "תלמי גאולת עם ישראל", הוקדשו עמודים רבים ל"קיום לדמותו של עמנואל מורנו הי"ד, סגן אלוף בסיירת מטכ"ל, אשר נהרג במלחמת לבנון. בין השאר מופיעים דבריו של סתיו, חברו מהיחידה, הכותב למשפחת מורנו, ומשתף אותם בשיחה שהיתה לו עם עמנואל ביום שישי, כמה שעות לפני העלייה למסוק. הוא מספר כי היה חשש כי טיל יפגע במסוק מעל לבנון, ועמנואל שאל: "מה אתה עושה במידה וח"ו המסוק שלנו חוטף טיל, ונותרו לך 10 שניות לחיות עד ההתרסקות?"

סתיו עונה: "לא יודע. אני משער שאהיה מאוד עצוב ומפוחד, אעצום עיניים ואחכה שזה ייגמר כמה שיותר מהר, ובלי הרבה כאב".

ואז מופיע ההמשך הבא:

"עמנואל חשב לרגע ואמר: 'מה שאני אעשה, וזה גם מה שאתה צריך לעשות, זה להגיד "שמע ישראל"'. "

שואל אותו סתיו:

"בסדר, אז אני אגיד 'שמע ישראל'... אבל מה זה ייתן לך? הרי בכל זאת המסוק יתרוסק שנייה אח"כ וכולנו נמות."
ותשובתו של עמנואל היתה:
"אם נשארות לאדם חמש שניות לחיות, ועדין יש משמעות לחייו ושאיפה למה שאחריהם, משמע, לחיים יש משמעות.
אך אם לעומת זאת לאדם נותרו חמש שניות לחיות, ואיננו מביין את חשיבות השניות הללו, אז כנראה אין משמעות לכל החיים שלו..."

הבה נתרגם את הדברים הללו לכדי כלל ברור:

זמן ניתן למדוד ע"י שעון (זמן ניתן למדוד גם בלי שעון - ע"י תחושה, אלא שאז לפעמים כל דקה נראית כמו נצח, או להיפך, חולפת ביעף), אך בהקשר זה הזמן הוא כלי - שהוא כשלעצמו ריק - והתוכן שלו מתמלא ע"פ פעילות האדם. אם מורדים זמן בצורה הזו, הרי שבחמש השניות האחרונות לפני שהטיל מרסק את הכל אין מה לעשות. ואם אין מה לעשות בזמן הזה הזמן נשאר כלי ריק. במקרה זה נמצא כי לזמן אין משמעות, וממילא נמצא כי לחיים כולם - שהם כמות נתונה של זמן - אין משמעות.

אבל, זמן יכול גם להיות בעל ייעוד. לכל רגע מן החיים של אדם ושל עם - יש ייעוד ייחודי שאין זולתו. יש לכל רגע נתון את המשימה שיש להגשים באותה הזדמנות ייחודית. הזמן - יורד עם המשימה שלו ועם הייעוד שלו. "לכל זמן ועת לכל חפץ". כל רגע הוא כלי להגשמת הייעוד של אותו רגע. אם זה כך - ברור שלכל שבריר שנייה יש משמעות. לחמש השניות האחרונות יש ייעוד: תשובה. להתכונן לעולם שאחרי. לראות את העתיד, שאחרי נקודות הסיום. את ההתחלה שבאה מיד אחרי כל סגירת מעגל. חמש השניות הללו הם זמן עם משמעות אדירה אצל אדם מאמין, הם ה - "רעווא דרעווין" שלו. הם חודש אלול שלו. ואם כך מביט האדם על הזמן - ברור לגמרי שלכל החיים יש משמעות אחרת. זה לא מתבטא רק במתן מהות לחמש השניות האחרונות, אלא במהות החיים כולה שמשתנה⁸.

8 בהתאם לכך ממשיך ה"שפת אמת" ומבחין בהקשר הזה בין תפיסת הזמן בעם ישראל, לבין תפיסת הזמן באומות העולם: "ובמדרש 'אני תפילתי' אומות העולם אוכלים ושותים (עיין איכה רבא, פתיחה י"ז) פירושו: שכשיש השפעה להם - כל מגמתם לקבל לגרמיהו (לעצמם). וכני ישראל, חפצים בהרצון יותר ממה שנותן להם צורכיהם ע"י הרצון, ומשתוקקים להתברך בזה הרצון כנ"ל". כלומר, כשיש זמן נעלה ומרום - שיש בו ייעוד נעלה, ואפשרות להשיג הרגשות נעלות והתרוממות הרוח, (כהכנה לקראת אותם ששת ימי מעשה), יש מי שחי חיים של תועלת - וימהר לנצל את הזמן הזה כדי להשיג

בהתאם לכך מובנת ההגדרה של הרמב"ם את יום הכיפורים: כזמן של תשובה. זוהי עת הרצון הגדולה ביותר לתשובה, שכן זהו זמן שיש לו ייעוד - לחזור אל ה'. ועלינו מוטל לנצל את הרגע הזה, לחוש אותו ולהגשים אותו. הזמן הזה הוא זמן מיוחד - כי יש לו ייעוד מדהים - רוחני ומרומם - זוהי עת של תשובה. זהו הייעוד של הרגע הנתון הזה. הזמן כעת אינו נמדד רק בדקות - ככלי קיבול לפעולות. אלא יש בו גם ייעוד ותכלית. והכלל הוא כי "לפום גמלא שיכנא" (לפי כושר הנשיאה של הגמל מעמיסים עליו את המשא). עם התכלית והיעוד באה הסיעתא דשמעיא והשפע הרוחני הנחויך לשם הגשמת תכלית זו. זו המשמעות של שעת רצון, ועת רחמים - שעה של תשובה ותפילה.

הישגים עבור עצמו. ויש מי שיתענג על הרגע ועל עצם היותו נתון במסכת רוחנית, בזמן עם ייעוד כ"כ נעלה.